

Mellom økonomi og historie: Wilhelm Christian Keilhau

Between economy and history: Wilhelm Christian Keilhau

Jan Thomas Kobberrød

Professor, Universitetet i Sørøst-Norge.

Doctor artium, 2004

jank@usn.no

Sammendrag

Artikkelen undersøker hvordan økonomen Wilhelm Keilhau i løpet av mellomkrigstiden oppnådde professorkompetanse i økonomisk historie, tilkjent av økonomer – og argumenterer for at Keilhau var en mer betydelig historiker enn hans posisjon i norsk historiografi tilsier. Avgjørende for kompetanseerklæringen var særlig Keilhaus bidrag til flerbandsverket *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*. En undersøkelse av opprinnelseskonteksten til og resepsjonen av dette verket står derfor sentralt i artikkelen. Grunnleggende konkluderer artikkelen med at Keilhaus historiske arbeider i dag fremstår som innlegg i mellomkrigstidens debatt om hvordan Venstre-tradisjonen i norsk historieforskning skulle forvaltes.

Nøkkelord

historiografi, økonomisk historie, politisk historie

Abstract

The article examines how during the inter-war period the economist Wilhelm Keilhau acquired professor competence in economic history, bestowed on him by economists – and maintains that Keilhau was a more important historian than is observed within Norwegian historiography. Keilhau's contributions to the multivolume *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* were pivotal for the declaration of competence. Thus, a central element in the article is an inquiry into the context of origin and reception of this undertaking. Fundamentally, the article concludes that Keilhau's historical production today appears as contributions to the inter-war debate on managing the Venstre legacy in Norwegian historiography.

Keywords

historiography, economic history, political history

Fra januar 1934 kunne Wilhelm Keilhau (1888–1954) som den første i landet kalle seg professor med særlig ansvar for økonomisk historie.¹ Kompetanseerklæringen kom imidlertid i forbindelse med et professorat i «statsøkonomi og statistikk». Noen statistiker var Keil-

1. Takk til Lars Fredrik Øksendal og Eivind Thomassen for kommentarer.

hau aldri, og den sakkyndige komiteen mente han heller ikke hadde professorkompetanse i statsøkonomisk teori. Derimot mente de han var en utmerket *økonomisk historiker* – noe som ikke åpenbart lå innenfor stillingsrammen. Men hvis fakultetet kunne *presisere* hva Keilhau var kompetent til, så kunne han bli professor. På anvisning fra det juridiske fakultet, hvor økonomene holdt til, ble derfor Keilhau professor i «statsøkonomi og statistikk med særlig plikt til å forelese over økonomisk og social historie, økonomisk og social politikk samt finansiell læring». ² I den korte uttalelsen om kompetanse trakk de sakkyndige særlig frem Keilhaus bind i verket *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* (heretter *DNFLH*) som kompetansegivende. Dette var slett ikke noe spesialisert økonomisk-historisk arbeid med applisering av økonomisk teori på historisk materiale, men en bred historisk fremstilling beregnet på den opplyste allmennhet. Den andre hovedforfatteren bak dette verket var Sverre Steen. Knappt noen har vel trukket Sverre Steens kompetanse som historiker i tvil. Med Keilhau er det annerledes. Da Keilhau døde, noterte Konrad Nordahl i dagboka, heller infamt: «Det påstås at økonomene trodde han var en stor historiker, og historikerne trodde han var en stor økonom.» ³ Hvorvidt Keilhau var en «stor historiker», er neppe interessant i seg selv, men han var i mellomkrigstiden såpass viktig som historiker at det er interessant å plassere ham i konteksten *norsk historisk vitenskap*. Dette er artikkelens styrende problemstilling.

For forståelsen av Keilhaus forfatterskap og kompetanse vil det være fruktbart å følge hans karriere fra doktorgraden i 1917 til slutten av 1930-tallet. Dette gir strukturen i artikkelen. Kildene er dels offentlige dokumenter, men viktigere er Keilhaus egne arbeider, primært av historisk karakter. Disse er så satt i relasjon til samtidige reaksjoner fra vitenskapelig og allmenn debatt. Videre utnytter artikkelen det som er tilgjengelig av uttrykt materiale fra arbeidet med *DNFLH* i Sverre Steens arkiv og Aschehoug forlags arkiv. Til grunn for undersøkelsen ligger også den eksisterende Keilhau-litteraturen, som omtales nedenfor.

Keilhau-litteraturen

Det mest omfattende som er skrevet om Keilhau, er Preben Munthes introduksjon til Keilhaus mangslungne karriere, ⁴ som vi her ikke har ambisjoner om å utforske i sin helhet. Interessen i denne artikkelen samles hovedsakelig om Keilhaus akademiske karriere i mellomkrigstiden. Det betyr at forhold som Keilhaus virke i Norges Banks eksildireksjon under andre verdenskrig og hans deltakelse under Bretton Woods-forhandlingene faller utenom, på samme måte som hans virke som skjønnlitterær forfatter av dikt, romaner og skuespill.

Gitt at Keilhau stod i en faglig spagat mellom økonomi og historie, kunne han figurere i begge disiplinenes faghistorie. Agnar Sandmo nevner imidlertid ikke Keilhau i sin fremstilling av samfunnsøkonomiens idéhistorie. Keilhau kom aldri med originale synspunkter som har gått inn i det Sandmo definerer som samfunnsøkonomiens kjerne: den økonomiske teori og forskningsmetodene som gjør krav på allmenn gyldighet. ⁵ Derimot opptrer Keilhau flere steder i Trond Bergh og Tore Jørgen Hanischs fremstilling av økonomifagets historie i Norge. ⁶ Keilhau nevnes dels som en i et samlet økonom-miljø som kritiserte paripolitikken på 1920-tallet, og dels som en som ble stående på utsiden av den dominerende «Oslo-skolen» i økonomifaget. Fra starten av 1930-tallet var det Ragnar Frisch som var vitenskapelig skoledannende,

2. Det Kongelige Frederiks Universitet 1933–34: 13–17, 6.

3. Nordahl 1991: 316.

4. Munthe 1992: 135–157.

5. Sandmo 2006: 308.

6. Bergh & Hanisch 1984.

og det var han som ga de sterkeste impulsene til omdanningen av økonomutdanningen som skjedde samtidig. Keilhau var verken institusjonsbygger eller skoledanner innen økonomi eller historie. I motsetning til Keilhau er Frisch også grundig omtalt i Sandmos nevnte bok. Vi skal imidlertid legge merke til at Frisch var en av de sakkyndige som erklærte Keilhau kompetent som økonomisk historiker i 1933, selv om Frischs matematiske og økonometriske orientering lå langt unna Keilhaus historieskriving. Keilhau var samtidig sterkt kritisk til det sterkt planøkonomiske draget i Oslo-skolen, noe som ble ytterligere aksentuert etter 1945.

I Ottar Dahls *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre* får ikke Keilhau mye omtale. Da boka opprinnelig ble skrevet på 1950-tallet, lå vel Keilhaus produksjon for nær til inngående behandling. Da boka ble oppdatert i 1990, ble Keilhau fortrent av dem som hadde gjort seg mer gjeldende siden den opprinnelige utgivelsen.⁷ Illustrerende er det at 1990-utgaven fikk en relativt fyldig nyskrevet omtale av Steens bind i *DNFLH*, mens den allerede avdøde Keilhaus bind ble summarisk omtalt alt i 1959. Det som hos Dahl løftes frem som karakteristisk, er Keilhaus tendens til å ta «markerte standpunkter til de menn og begivenheter han skriver om».⁸ Dette trekket er nevnt i omtrent all omtale av Keilhau, og med all mulig rett. Det mest kjente eksemplet på markert standpunkt til en enkeltaktør er Keilhaus omtale av Anton Omholt, som var finansminister under første verdenskrig. Omholts barn trakk Keilhau for retten, fikk utsagnene kjent maktesløse, og inngikk avtale med forlaget om at hele dommen skulle trykkes opp og sendes til kjøperne av boka. Omtalen av Omholt bør nok sees som et utslag av mer eller mindre tilfeldig antipati mot en enkeltaktør. Mer interessant er den generelle politisk-kulturelle tendensen som fremstår som en refleks av Keilhaus grunnleggende konsepsjon av norgeshistorien, som vi skal komme grundigere tilbake til.

Keilhaus posisjon som historiker var på det sterkeste på 1930-tallet. Etter 1945 kom det en fornyelse av historikermiljøet ved universitetet, og idealet om «tendensfrihet» i fremstillingene ble viktigere. Her falt Keilhau gjennom. Tidlig på 1950-tallet ble for én gangs skyld en av Keilhaus bøker meldt i *Historisk tidsskrift*. Johan Schreiner sa det slik: «Keilhau synes å mene at historien utgjør en domstol som døde og levende skal stevnes inn for. Den dømmende myndighet som han tiltar seg, forringer bokens vitenskapelige verdi.»⁹ Det var kanskje slike oppfatninger som lå til grunn for den amerikanske historikeren Leslie Smiths rapport etter studieoppholdet i Norge i 1954–55: «[T]he younger Norwegian historians and at least one of Keilhau's contemporaries regard him as but an amateur in history-writing.»¹⁰ Kanskje var det derfor Keilhau stort sett forsvant ut av syne blant historikerne etter sin død?

Keilhau kunne dukke frem i glimt, som i Per Fuglums historiografiske gjennomgang av «1884»-litteraturen: «Fra Sars stammer hva vi kan kalle venstretradisjonen i norsk historieskriving på dette felt – i mellomkrigstiden representert ved historikere som *Arne Bergsgård*, *Halvdan Koht*, *Bjarne Svare* og *Wilhelm Keilhau*.»¹¹ Men da handlet det mer om politisk enn om økonomisk historie. I 1995 poengterte Even Lange og Helge Nordvik at det i norsk sammenheng har vært *tema*, ikke metode, som har definert hvem som regnes som økonomisk historiker. De gir samtidig Keilhau noe av en gjenoppreisning som økonomisk historiker. Blant annet sier de at Keilhau var den første som, gjennom *DNFLH*, ga en sammenhengende, velskrevet fremstilling av moderniseringen av norsk økonomi for det allmenne publikum.¹² Som allmennhistorie favnet *DNFLH* både politikk, økonomi og mer til.

7. Jf. Dahl 1959 og Dahl 1990.

8. Dahl 1959: 269.

9. Schreiner 1952–53: 299.

10. Smith 1962: 83.

11. Fuglum 1968: 42. Kursiv i original.

12. Lange & Nordvik 1995: 266.

Selv har jeg tidligere belyst Keilhau betydning for den historiografiske debatten om paripolitikken på 1920-tallet.¹³ Mer relevant for den foreliggende artikkelen er kontrasteringen av Keilhau og Arne Bergsgårds *konkurrerende* tolkninger av Venstre-tradisjonen i norsk historisk forskning som jeg gjorde i 2017. De var begge Venstre-menn, men tilhørte hver sin fløy. Bergsgård tilhørte den bonde-norske tradisjonen, mens Keilhau tilhørte den by-liberale.¹⁴ At Keilhau sognet dit, var tindrende klart allerede i hans doktorgradsarbeid fra 1916. La oss begynne der.

Doktorgrad som økonom – ikke historiker

Keilhau gjorde effektivt unna økonomi- og jusstudier, og var ferdig til jul i 1912. Etter det klorte han seg fast i academia, deltok i politisk debatt og var kommentarjournalist. I 1916 ønsket han å disputere for doktorgraden med boka *Grundrentelæren*. Bokas ambisjonsnivå var formidabelt. I økonomifaget har David Ricardos teori om hvordan prisen bestemmes på leie av en naturressurs («grunnrenten»¹⁵) vært en hjørnestein siden han utformet den tidlig på 1800-tallet. Keilhau skrev i forordet at han ville gå «dogmehistorisk» til verks. Han ville diskutere relevant tenkning før Ricardo formulerte sin teori. Dernest ville han kritisk gjennomgå Ricardos teori, før han til slutt skulle «belyse den med vitenskapens nyeste idéer».¹⁶ Keilhau slapp frem til disputas, men andreopponent Thorvald Aarum (på det tidspunkt ekspedisjonssjef i Sosialdepartementet, med en økonomisk doktorgrad fra 1908) hadde unektelig et poeng: «[M]an spænder opgaven for vidt.»¹⁷ I praksis medførte den tredoble ambisjonen at ingen av ambisjonene egentlig ble oppfylt.

Grundrentelæren fremstår i lange passasjer som en historisk *innføring* i grunnleggende sammenhenger mellom samfunnsutvikling og økonomisk tenkning. Keilhaus drøfting av Ricardos økonomiske resonnementer skal vi ikke her gå inn på. Men det var jo ikke helt kledelig at han påstod Ricardo hadde begått en regnefeil, mens opposent Aarum snarere fant regnefeilen hos Keilhau selv. Aarum avsluttet det hele med å klage – ikke over Keilhaus talent – men over hans hastverk og hans skjodesløse arbeidsmetode. Ikke desto mindre ville Aarum ønske Keilhau velkommen «som medarbeider i den socialøkonomiske videnskap».¹⁸ Ingen synes å ha tenkt at boka kunne være historievitenskapelig meritterende, selv om den på mange vis var historisk orientert.

Keilhaus doktorgradsarbeid vakte imidlertid en viss oppmerksomhet også blant historikerne. Keilhau hadde nemlig en idé om at den dypeste årsak til Norges nedgang i middelalderen var at riket ikke hadde virkelige byer. Resonnementet var som følger.¹⁹ Kongemakten hadde beseiret adelen, og med det gjort seg selv til det eneste organet med *nasjonalt* utsyn. I denne situasjonen *burde* det blitt utviklet en borgerstand, som kunne tatt den økonomiske ledelsen i landet og bevart en uavhengighetstrang. Men dette ble motarbeidet av kongemakten. Når da kongsætten døde ut, var det ingen andre tilbake til å forsvare Norge «end førerløse, spredtboende bønder». Og da forvitret norsk kultur gradvis: «Vi har sunget lovsanger

13. Kobberrød 2021.

14. Kobberrød 2017.

15. «Grunnleie» hadde dermed vært et bedre ord på norsk, men «grunnrente» er det innarbeidede uttrykket. Jf. Sandmo 2006: 73.

16. Keilhau 1916: 4.

17. Disputasen er referert i Doktordisputas 1917. Sitat s. 233.

18. Doktordisputas 1917: 248.

19. For dette avsnitt, jf. Keilhau 1916: 11–14.

over hvad bønderne reddet av vor gamle kultur. Vi skulde synge klagesanger over, hvad de mistet av den. Aldrig har en kultur hat en laakere fanevakt end disse norske odelsbønder i dansketiden.» Det hadde vært noe annet om Norge hadde hatt byer som kunne vært brennpunkter for åndsliv og samlingssteder for det som var nasjonalt! Og dermed kunne Keilhau også forklare rikets oppgang og statens etablering i 1814: «Det var i det 18de aarhundred vi begyndte aa faa en bykultur i Norge. Og det var byernes indflytterslegter som fyldt av franske og engelske idéer skapte frigjøringsverket.» Keilhau hadde kort sagt en historiekonsepsjon som tilsa at det aller meste som var av varig, nasjonal verdi i Norge, var byprodukter.

Denne historiekonsepsjonen kunne ikke på noen rimelig måte sies å være et produkt av historisk *forskning*. Og i doktorgradsarbeidet fremstår det hele som en litt merkelig ekskurs, om enn Keilhau på en søkt måte prøvde å koble den til bokas egentlige tema. Førsteopponent Oscar Jæger fant Keilhaus betraktning plausibel og original, men sendte utfordringen videre: «[D]et skulde være interessant at høre virkelige historikers mening om dette punkt i vort lands utvikling.»²⁰ Professor Edv. Bull la ballen død i *Statsøkonomisk tidsskrift*: «[L]et utkastede flyveidéer gir ikke noget bidrag til løsningen.» Bull fant mange av Keilhaus utsagn «for at bruke et mildt uttrykk, litt overdreven, litt mer romantisk følt og litt mere journalistisk sat paa spidsen end egentlig nødvendig.»²¹ Strengt tatt virker det ikke som Bull mente historikerne hadde noen grunn til å ta Keilhau helt alvorlig.

Det Bull ikke gjorde, var å plassere Keilhaus idé historiografisk, og gjennom dette også politisk. Det handlet om *selve grunnproblemet* i Norges historie, som Jacob Worm-Müller formulerte det i sin historiografiske oversikt fra 1919: «at finde aarsakerne til Norges merkelige skjæbne, til landets glanstid i middelalderen, dets fald og dets pludselige gjenreisning i 1814». Worm-Müller mente Ernst Sars hadde funnet svaret: Sammenhengen i Norges historie lå i den norske bondestand.²² Sars var tokulturlæras kjæreste historiker. Vi trenger ikke her gå inn på noen grundig diskusjon, men kan nøye oss med dette: Grunnleggende bygde tokulturlæra på en oppfatning om at kampen om det nasjonale handlet om en strid mellom det ekte og det uekte, det norske og det fremmede. Dette var knyttet til en forestilling om at *bondebefolkningen* var nasjonens essens, som hadde bevart det nasjonale element gjennom historien. Dette ga en samtidspolitisk implikasjon: Fortsatt eksisterte det en kløft i den norske befolkningen, men målet var å heve bondebefolkningen og deres kultur til den nasjonale førerrollen.²³ Tendensen hos Keilhau måtte bli stikk motsatt.

Siden Keilhau hadde pirket borti selve grunnspørsmålet i norsk historie, fant Worm-Müller det nødvendig å *nevne* den unge økonomen i 1919. Han understreket at det var snakk om en løs antydning, uten vitenskapelig bearbeidelse.²⁴ Likevel: Ideen om at mangelen på byer var årsak til Norges nedgang, var viktig nok til å bli tatt på alvor, uten at man på det tidspunktet hadde særlig grunn til å tro at Keilhau ville gjøre seg gjeldende som historiker. I samme publikasjon hadde Edv. Bull en oversikt over norsk historisk *forskning* i de siste 50 år. *Han* så ingen grunn til å nevne Keilhau.²⁵

Så vet vi i ettertid at Keilhau også ble historiker, og grunntrekkene i hans forståelse av Norges historie forble uendret. I eksil i London skrev Keilhau i 1943–1944 en 200-siders fremstilling på engelsk av norsk historie fra istid til samtid. Her plasserte han seg selv eksplitt i den

20. Doktordisputas 1917: 197.

21. Bull 1917: 140–144.

22. Worm-Müller 1920: 20.

23. Jf. Hyvik 2016.

24. Worm-Müller 1920: 50.

25. Bull 1920.

norske historiografien, hvor han avvek fra Sars – og viste tilbake til sin egen idé om byenes betydning fra 1916.²⁶ De mer innenrikspolitiske stikkene mot norske bønder var imidlertid nedtonet i denne *internasjonale* konteksten. I de historiske fremstillinger Keilhau innen da hadde skrevet for det allmenne norske publikum, hadde det vært noe annet. Men hvordan endte Keilhau opp med å skrive historie for folk flest?

Keilhau etablerer seg som økonom

Nicolai Rygg hadde i 1913 forlatt sitt professorat i statsøkonomi og statistikk for å ta over som sjef i Statistisk sentralbyrå. Keilhau hadde vikariert i noen av Ryggs forelesninger, og da professoratet skulle besettes i 1917, fant de to gjenværende økonomiprofessorene kun Aarum og Keilhau aktuelle. Både nye og ledigblitte posisjoner ble konvensjonelt besatt etter innstilling fra sakkyndige. Aarum hadde bedre og mer fyldig produksjon, mens Keilhau ble oppfattet som et større talent. Aarum måtte få professoratet, men det burde opprettes et dosentur eller professorat også for Keilhau.²⁷ Det hørte til sjeldenhetene at det ble opprettet et embete med en bestemt person for øye. Det normale var at undervisnings- og fagforvaltningsbehovet kom først. At det var forskjell på dosenter og professorer, og det siste var gjevere enn det første, visste alle. Men hva som skulle til for å bli kjent kompetent til professor, kunne variere fra disiplin til disiplin. Regjeringen var velvillig innstilt overfor Keilhau, og anså det «særdeles ønskelig at knytte denne videnskabelige begavelse til Universitetet», men det hele falt i fisk grunnet Stortingets usikkerhet om de totale behovene ved Det juridiske fakultet.²⁸

Preben Munthe har gjort mye ut av Knut Wicksells drepende omtale av Keilhaus *Grundrentelæren* i *Økonomisk Tidsskrift* i 1917, og i den sett «en medvirkende årsak til at Keilhau ikke fikk den parademarsj frem til et professorat som mange den gang ventet».²⁹ Noe kan Wicksells kritikk ha betydd. Men han skrev egentlig mye av det samme som Aarum hadde sagt under disputasen, dog i en mye krassere form. I Wicksells øyne var Keilhau *journalist*, som skrev lett og poengtert, men samtidig overflatisk og hastverkspreget. Det verste var likevel at det skortet på «nationalekonomisk tänkande och skolning», og da hjalp det ikke at Keilhau viste frem store kunnskaper gjennom litteraturstudier.³⁰ Selv om Wicksell kom svært nær å kalle boka verdiløs, ønsket universitetet ved neste korsvei et dosentur for Keilhau – men nå ville ikke Keilhau selv.³¹

Karriereplanlegging var ikke Keilhaus styrke. Fra 1917 hadde han vært adjunktstipendiat. Disse stipendene ble formelt gitt for et år av gangen, og praksisen var at man kunne sitte som stipendiat i inntil fem år. Noen klare regler for hva man skulle gjøre i stipendiattiden, fantes ikke. Hensikten var at man skulle drive noe undervisning, og samtidig bygge vitenskapelig kompetanse. Det var nærliggende å skrive en doktorgradsavhandling, men det hadde jo Keilhau allerede gjort, i likhet med en god del andre stipendiater. Rektor ga stipendiat Keilhau forelesningsfri våren 1919, formelt grunnet annet vitenskapelig arbeid.³² Realiteten var at Keilhau var blitt direktør i et ambisiøst flyselskap og ikke hadde tid til vitenskap. Høykon-

26. Keilhau 1944: 105–117.

27. Det kongelige Frederiks universitet 1917–1918: 9–19.

28. St.prp. nr. 1 (1918), hovedpost V, kap. 2: 29; Indst. S. XXI (1918): 6, *Stortingsforhandlinger* (SF).

29. Munthe 1992: 141.

30. Wicksell 1917.

31. St.prp. nr. 1 (1919), hovedpost V, kap. 2: 11, SF.

32. Det kongelige Frederiks universitet 1918–19: 42.

junktoren ga pengerikelighet for alle slags luftige investeringer – som så viste seg ikke flyvedyktige etter konjunkturomslaget høsten 1920. Også Det norske luftfartsrederi innstilte,³³ og Keilhau nøddlandet ved universitetet.

Muligens var Keilhaus stjerne nå dalende. I alle fall var det statistikeren Gunnar Jahn fakultetet i 1920 ville gi et personlig dosentur, mens Keilhaus navn ikke var nevnt i forbindelse med ønsket om et professorat i sosialøkonomi.³⁴ Stortingets universitetskomité hadde også fått antydninger om at det ville være ønskelig å få tak i «en utenlandsk videnskapsmand med internasjonalt navn» for å ivareta undervisningen i sosialøkonomi, men fant det hele for svevende.³⁵ Året etter skar universitetskomiteen gjennom. Man hadde ikke hørt mer om det internasjonale navnet, undervisningen i statsøkonomi var skadelidende, og det var på tide å opprette et dosentur for å bringe sakene i orden.³⁶ Sånn ble det. Keilhau var eneste søker, og fra høsten 1921 var han dosent i statsøkonomi.

Bortsett fra eksamensavviklingen stilte universitetet få krav til ham utover undervisningsplikten. Ut fra universitetets årsberetninger kan vi konkludere med at undervisningsplikten var på ukentlig tre timer forelesning og to timer oppgavegjennomgang med studenter. Karrieremessig burde Keilhau nå levere et stort og overbevisende økonomisk arbeid, gitt den noe sprikende oppfatningen av doktorgradsarbeidet. Hans neste avhandling kom i 1923: *Die Wertungslehre. Versuch einer exakten Beschreibung der ökonomischen Grundbeziehungen*.³⁷ De hundrevis av nye definisjoner Keilhau her foreslo for økonomifagets grunnleggende forhold, brakte ham liten ære. «[F]ortapt sig i ufruktbare definisjonsdiskusjoner», var den sakkyndige komiteens dom i 1933.³⁸ To år senere kommenterte Keilhau selv allment om dette verket: «[F]lere ortodokse borgerlige sosialøkonomer uttalte sin vrede fordømmelsesdom» over dette oppgjøret med «den gjengse nasjonaløkonomiske ideologi.»³⁹ Dette ble i realiteten hans siste store publikasjon på det økonomiske feltet. Hans senere arbeider ble i artikkelformat, og ofte med poeng knyttet til aktuelle økonomiske stridsspørsmål. Da han på sine eldre dager ga ut en samling slike artikler, tok han eksplisitt avstand fra Max Webers krav om at sosiale vitenskaper skulle være «vurderingsfrie»: «[S]om sosialøkonom representerer jeg en utpreget tendensbestemt innstilling til problemene i den økonomiske politikk, og ikke få av mine innlegg har kampformål i sikte.»⁴⁰ Det samme kunne han sagt om sine historiske arbeider.

På vei mot historiefaget?

På 1920-tallet var det utvilsomt i spørsmålet om pariføring av den norske krona Keilhau kjempet sin hardeste kamp. Økonomidosenten tok også eksplisitt historien i bruk for å fremme sitt synspunkt. Keilhau hadde rett da han skrev at forsvarerne av pariføring hentet styrke ved å henvise til pariføringen av norske speciedaler frem mot 1842; da burde man gjøre tilsvarende på 1920-tallet. Det syntes Keilhau var et dårlig argument, og skrev en utførlig artikkel om hva man kunne lære av historien i dette spørsmålet. Det aller meste av

33. Om Det norske luftfartsrederi, se Nerdrum 1986: 28–31.

34. St.prp. nr. 1 (1920), hovedpost V, kap. 2: 10, SF.

35. Indst. S. XXI (1920): 4, SF.

36. Indst. S. XXI (1921): 2, SF.

37. Keilhau 1923.

38. Det kongelige Frederiks universitet 1933–34: 15.

39. Keilhau 1935: 11.

40. Keilhau 1953: 8.

artikkelen var en, fortsatt i dag, historiefaglig meget kompetent og lesverdig fremstilling av hovedlinjer i norsk pengehistorie mellom 1757 og 1842. Han hentet opplysninger fra den skrinne litteraturen som fantes, men bygde opp sammenhengen i stoffet selv. Historikertalentet måtte være åpenbart for alle som leste Keilhau artikkel i *Samtiden* i 1925.

Samtidig hadde fremstillingen en tendens. Keilhau skrev, der det passet i hans kram, enkelte steder med skråsikkerhet hvor han i beste fall hadde vakkende empirisk støtte. Hensikten var jo å understøtte et bestemt synspunkt. Og han hadde en forkjærlighet for å felle dommer over de historiske aktørene. Han konkluderte med at kaoset etter 1818 «skyldtes ene og alene mangelen paa innsigt i socialøkonomisk teori hos alle dem som i embeds eller stillings medfør hadde avgjørende indflydelse paa vort pengevæsen».⁴¹ Lærdommen måtte være at man i 1925 burde lytte til de innsiktsfulle økonomene, som Keilhau representerte. Men slik ble det ikke. Keilhau tapte, og krona ble ført til pari verdi i 1928. Keilhau kom aldri helt over dette nederlaget, noe som også kom til å gjenspeile seg i hans senere historiske forfatterskap.⁴²

I tillegg til paridebatten var det én annen oppgave som særlig kom i veien for Keilhaus vitenskapelige økonomkarriere midt på 1920-tallet. Våren 1924 tok han på seg å skrive en avhandling om Norge under verdenskrigen for Carnegie-stiftelsens store, internasjonale prosjekt om verdenskrigens økonomiske og sosiale historie. Keilhaus bok på 350 sider lå ferdig til trykking høsten 1927, bygget på publisert materiale, statistiske undersøkelser med bistand fra Statistisk sentralbyrå og ikke så rent lite utrykt materiale.⁴³ Metoden var nok historisk, men emnet ble oppfattet å ligge for nær i tid til å kunne oppfattes som egentlig historie.⁴⁴

I ettertid kan vi se hvordan Keilhau gjennom 1920-tallet nærmet seg historievitenskapen, mens økonomkarrieren stagnerte. Et mindretall i en sakkyndig komité for et professorat i statsøkonomi og statistikk innstilte sommeren 1927 under tvil Keilhau først, grunnet «hans tidligere videnskapelige produksjon og lange og fortjenstfulle lærervirksomhet». Flertallet gikk inn for Ingvar Wedervang. Han var tre år yngre enn Keilhau og dosent i statistikk siden 1925. Wedervang hadde disputert på en uhyre grundig og gjennomarbeidet statistisk avhandling som var omtrent så ulik Keilhaus avhandling som det er mulig å tenke seg. Komiteen fant *samlet* Wedervang kvalifisert for professoratet, men uttalte seg *ikke* samlet om Keilhaus kompetanse.⁴⁵ Dosent Keilhau måtte riste skuffelsen av seg, og vendte seg fra høsten 1927 mot historien også i sin undervisning. Gjennom hele studieåret gjennomgikk han Norges økonomiske historie 1800–1914. Nå hadde Keilhau en plan om å skrive historie for det allmenne publikum.

«Godt og sorgfritt utkomme i et par år»

Forlaget Aschehoug hadde mellom 1909 og 1917 utgitt *Norges historie fremstillet for det norske folk* i 13 halvbind. Per 1927 var det utsolgt, men det fantes fortsatt et marked. Det var bakgrunnen for tibindsverket *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*. «Forlaget venter å gjøre en millionaffære ut av foretagendet», noterte Sverre Steen.⁴⁶ Dette skulle være noe

41. Keilhau 1925: 456.

42. Kobberrød 2021.

43. Keilhau 1927.

44. Steen 1929: 417f.

45. Det kongelige Frederiks universitet 1926–27: 12 f.

46. Riksarkivet (RA). Sverre Steen. PA 423. Fj 44, 1, Dagbok 5.12.1927.

markert annet enn det forrige verket. Det skulle skrives av en ny generasjon, med nye spørsmål. Forlaget ville ha «mest mulig kulturhistorie». Derimot skulle det være lite politikk.⁴⁷ Men det bør forstås i relasjon til det forrige verket, hvor politisk historie hadde vært nærmest enerådende.

Professor Edv. Bull fikk det faglige hovedansvaret. Forfatterne måtte godkjennes av både forlaget og av Bull, og oppdragene ble så langt fra lyst ledig til fri konkurranse. Hele planleggingen ble nemlig holdt så hemmelig som mulig av markedshensyn. Håkon Shetelig tok perioden frem til ca 1030, mens Bull skulle ta seg av middelalderen. Mot slutten av 1927 var utfordringen å få tak i noen som kunne skrive om perioden 1640 til 1800. «Den norske historiske vitenskap er så fattig at de [...] hadde kastet sine øine på mig», betrodde en meget fortunlet universitetsstipendiat Sverre Steen sin dagbok etter å ha blitt oppsøkt i København av Edv. Bull. Med Steen på laget kunne man unngå Oscar Albert Johnsen, som verken Bull eller forlaget ville ha med. På dette tidspunkt hadde Keilhau allerede takket ja til 1800-tallet, «da Koht over hodet ikke vilde delta i arbeidet».⁴⁸ Den historiske vitenskaps fattigdom forklarer vel også langt på vei valget av Keilhau. I tillegg kjente forlaget Keilhau fra før, blant annet gjennom den ferske boka om Norge og verdenskrigen. Vi vet ikke definitivt hvorfor Keilhau sa ja, men Steens tanker kan kanskje kaste lys også over Keilhaus motivasjon.

Om vi ser bort fra arkeologen Shetelig, så var planen at tre menn skulle skrive tre bind hver i *DNFLH*.⁴⁹ Karrieremessig hadde de tre nokså ulike behov. Bull hadde allerede en trygg posisjon i historievitenskapen, og kunne se norgeshistorien som en mulighet til å syntetisere sin forskning, uten å føle noe egentlig karrierepress. Steen hadde knapt publisert noe som helst, og burde strengt tatt dokumentere sin vitenskapelige kompetanse i historie. Men tillot sjangeren det? Steen var betenkt over at han eventuelt måtte innstille det *vitenskapelige arbeidet* han hadde påbegynt.⁵⁰ Keilhau satt trygt som dosent, men med en stagnerende økonomisk karriere. Han kunne neppe tro at norgeshistorien skulle være kongeveien til et professorat i økonomi.

Steen var for sin del lokket av *æren* ved å bli valgt, men ikke minst av de gode betingelsene. Han gjorde regning med et samlet honorar på minst 20 000 kroner. Med et stipend på 3600 kroner årlig, ga dette utsikt til «[g]odt og sorgfritt utkomme i et par år».⁵¹ Honoraret kom i tillegg til Steens stipend og Keilhaus dosentlønn, og som oppgjør for sine første bind alene fikk begge 10 000 kroner fra forlaget.⁵² For sammenligningens skyld: En dosents topplønn var i 1930 7200 kroner per år.⁵³ Keilhau hadde nese for en god forretning, men fant nok også oppdraget ærefullt.

Arbeidet med *DNFLH* ble ikke bare akseptert av universitetet; det ble aktivt støttet. I Universitetets årsberetning skrev Keilhau rett ut han hadde viet nesten hele sitt arbeid til bind VIII i norgeshistorieverket, og la til at han hadde fått bevilgning fra kontoen «professorer og dosenters reiser i utlandet» for arkivstudier.⁵⁴ Også universitetets eier syntes prosjektet var støtteverdig: I mars 1931 ble Keilhau av Kirkedepartementet meddelt «nødvendig fritagelse for universitetsarbeide i resten av semesteret av hensyn til hans arbeide med bind IX av Det

47. RA. Sverre Steen. PA 423. Fj 44, 1, Dagbok, 5.3.1928.

48. RA. Sverre Steen. PA 423. Fj 44, 1, Dagbok 5.12.1927.

49. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42. Dab 135, brev Aschehoug & Co til E.Bull 11.5.1928.

50. RA. Sverre Steen. PA 423. Fj 44, 1, Dagbok 5.12.1927.

51. RA. Sverre Steen. PA 423. Fj 44, 1, Dagbok 5.12.1927.

52. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42. Daa 91, brev Aschehoug & Co til W. Keilhau 12.9.1929; Daa 93, brev Aschehoug & Co til S. Steen 18.3.1930.

53. St.prp. nr. 1 (1931), kap. 242: 111.

54. Det kongelige Frederiks universitet 1928–29: 28.

norske Folks Liv og Historie». Noen måneder senere ga rektor stipendiat Steen forelesningsfri høsten 1931 grunnet «annet videnskapelig arbeide».⁵⁵ Han svettet da over bind VI. Lite av dette er egentlig veldig overraskende. Statens akademikere hadde i denne tiden nokså frie tøyler, og det hele var et dypt individualistisk system. Et bindsterkt norgeshistorieverk var det i tillegg lett å se som en støtteverdig nasjonalsak. Mest interessant er det kanskje at hele prosjektet synes å ha bli oppfattet som vitenskapelig – og at økonomidosenten og de to historikerne ble behandlet på samme måte.

Selve arbeidet ble gjort i omtrent full ensomhet og frihet. Det var egentlig ikke intensjonen. Etter første samtale med Bull noterte Steen at den nye norgeshistorien «skal redigeres så den ikke faller fra hverandre».⁵⁶ Slik ble det ikke. Alle forfatterne møttes for første gang i mai 1928. Keilhau var den som da hadde tenkt mest på innholdet, og han hadde en fullstendig innholdsliste til alle sine tre bind.⁵⁷ Så ble det visst ikke noe særlig flere forfattermøter. «Aner De noe om Keilhaus arbeide?» skrev Edv. Bull til direktør Møller i forlaget i mars 1931.⁵⁸ Noen hard redaktørhånd hadde Bull åpenbart ikke, og forfatterne synes ikke å ha lest hverandres arbeider før de forelå trykket.⁵⁹

«Et pendelutslag til ‘den annen side’»

Spenningsforholdet mellom en mulig revolusjonær arbeiderbevegelse og det etablerte samfunn var viktig i samfunnsdebatten i mellomkrigstidens Norge. For noen var imidlertid tokulturlæra og Sars-arven viktigere. En forhåndskommentar om *DNFLH* i Arne Garborgs gamle avis *Den 17de Mai* illustrerer: «Professor Bull og dosent Keilhau hev det til sams at dei baae hev vakse upp i og dagleg ferdast i eit sermerkt akademisk overklasse miljø i Oslo. Ingen av dei hev vist at dei i sitt nasjonale syn hev kunna frigjera seg fraa det miljøet.»⁶⁰ Fra en annen synsvinkel måtte imidlertid de to ha nokså ulikt politisk ståsted. Keilhau meldte seg ut av Venstre i protest mot paripolitikken, men forble i den borgerlige leiren. Bull var fra 1923 nestformann i Arbeiderpartiet, og hadde vært utenriksminister i Hornsruds regjering, som garant for den revolusjonære retning. Mest bekymret var *17de Mai*-skribenten for Keilhau og det nye historieverket: «Det rom han kjem til å etla bøndene og deira kulturelle innsats vil verta fylgt med vakne augo.»⁶¹ Den radikale kildekritikeren og marxisten Bull stod nokså kjølig overfor Sars-arven. Han valgte Keilhau som forfatter, selv om han må ha skjønnet hvordan tendensen ville bli i et historieverk fra Keilhaus hånd.

Det var nok betegnende at Keilhau hadde planen for sin fremstilling klar til første forfattermøte. Grunnkonsepsjonen hadde vært på plass allerede i 1916. De første 108 sidene i bind VIII gir et sammenfattende bilde av Keilhaus oppfatning av det norske samfunn ved inngangen til 1800-tallet. Det er et grunnleggende dualistisk bilde som presenteres. Det er trangsyn og elendighet blant bøndene, som lever innelukket mot seg selv i et selvforsynings-samfunn. Beskrivelsene av byene er preget av langt lysere toner. De er øyer av modernisering, og embetsmenn og borgerskap er, relativt sett, opplyst og i kontakt med utlandet. Keilhau solidariserer seg med de sistnevnte gruppene, og feller sine dommer over de andre. Vi nøyer oss her med noen illustrerende sitater:

55. Det kongelige Frederiks universitet 1930–31: 30 f.

56. RA. Sverre Steen. PA 423, Fj 44, 1, Dagbok 5.12.1927.

57. RA. Sverre Steen. PA 423, Fj 44, 1, Dagbok 5.5 og 6.5.1928.

58. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42, Dab 162, brev E. Bull til G. Møller 8.3.1931.

59. Jfr. RA. Sverre Steen. PA 423, Fa 1, brev W. Keilhau til S. Steen 15.5.1930.

60. *Den 17de Mai* 1929: 2.

61. *Den 17de Mai* 1929: 2.

Eilert Sundt har i sin bok om bygningskikken anført en rekke undskyldninger for de dårlige boforhold på Vestlandet. [...] Alt dette er i og for sig riktig. Men det er ikke nok til å frikjenne. [...] Både byene og embedsgårdene gav eksempler nok på lyse og sunde boliger, så det var ikke mangel på kunnskap som her holdt igjen, men mangel på kultursans.⁶²

Det er klart at slikt måtte vekke reaksjoner. Reaksjonene var imidlertid sterkere i den allmenne debatten enn blant historikerne. Halvdan Koht var begeistret over Keilhaus brede innledning: «Ho er i det heile framifrå god, ja det beste i heile bande.» Og det var *sant*: «Keilhau har kjelder og citat for alt han segjer. Morosamt er det au.» Men det var selvsagt ikke *hele* sannheten. Det var stridt ensidig, kommenterte Koht. Hans konklusjon var at boka var et nyttig arbeid, som utvidet kunnskapen om den aktuelle tiden, og vakte til ettertanke.⁶³ Hos andre vakte Keilhau annet. Etter neste bind het det i en avis kommentar: «Det er bondehat og bondeforkjetring som lyser ut or boki fraa perm til perm! Og slikt skal vera objektiv historie!»⁶⁴ Men *skulle* det være «objektiv historie»?

Sars-beundreren Arne Bergsgård ønsket *ideen* for den nye norgeshistorien velkommen. Sars hadde nemlig skrevet vel mye fra et ensidig nasjonal-politisk ståsted, og det var behov for å få trukket frem mer av den sosiale og økonomiske utviklingen. Keilhaus første bind ga mye nyttig i den sammenheng, men Bergsgård kommenterte at Keilhau demonstrativt gikk så langt bort fra Sars som det var mulig.⁶⁵ Etter neste bind skjerpet Bergsgård kritikken. Det var bra å stille seg fritt til tidligere fremstillinger, men nå hadde oppgjøret med Sars blitt en ulykke for Keilhau:

I strevet sitt for aa frigjera seg fraa den mektige Sars, har han altfor mykje kome til aa gaa til den motsette kanten. Dermed har han vorte driven uti utkanten av det historiske livet. Det skal nok syna seg at trass i alt har Sars gripe den mektige djupstraumen i norsk soge.⁶⁶

Dermed var Sars-oppgjøret blitt en alvorlig feilkilde, fordi proporsjonene i fremstillingen ble helt uriktige. Det var mye nyttig stoff i boka, men helheten ble feil – mente Bergsgård. Neste bind hadde samme svakhet, men Bergsgårds melding var likevel sterkt rosende. Mye var skjevt – og urettferdig på personnivå overfor de historiske aktørene. Å lese visse deler av boka var rett og slett et arbeid som tok på nervene, kommenterte Bergsgård. Likevel: Boka var så velskrevet, så lærerik og så vekkende at alle ville ha glede av å lese den: «I so måte er ho framifrå velskikka til folkebok, men med sin stride subjektivismen tykkjest ho likevel ifrå ein historisk synsstad betre skikka til diskusjonsinnlegg enn til folkebok, som skal bli lesen av dei mange tusen som ikkje har evne til å lesa og døma kritisk.»⁶⁷ Samlet kan en kanskje si at Bergsgård opprinnelig hadde forventet mindre vilje til subjektivitet hos forfatteren, men etter hvert akseptert Keilhaus uuttalte premiss om at fremstillingen var et *debattinnlegg*. Men som sådan var det samtidig av stor verdi.

Keilhau satte pris på Bergsgårds omtale. Han innrømmet i et privatbrev at alle de tre bindene «naturligvis» var «et pendelutslag 'til den annen side'. I de to første overfor Sars. I åpningskapitlet dennegang overfor Dem.» Men det skyldtes ikke noen uvilje mot bøn-

62. Keilhau 1929: 82 f.

63. Koht 1929.

64. Hermundstad 1932.

65. Bergsgaard 1929.

66. Bergsgaard 1932.

67. Bergsgård 1935.

dene, slik mange hadde påstått, insisterte Keilhau: «Det er bare overromantiseringen av bondefremmarsjen i det 19. århundre jeg er imot.»⁶⁸ Dermed uttrykte Keilhau selv det samme poenget som Bergsgård. Hans fremstillinger *skulle* helst tolkes som partsinnlegg i en debatt. Forstått slik var ikke målet nødvendigvis at hans fremstillinger i seg selv skulle gi et mest mulig dekkende bilde av fortidig virkelighet. Det kunne være like viktig at de utfordret en tradisjon. Keilhau *eksplisitterte* imidlertid aldri dette utgangspunktet, slik at hans lesere kunne vite hvor han stod, og hva som var hensikten. Og dermed ble det problematisk å skulle forholde seg til Keilhaus fremstillinger, slik de forelå i seg selv. Om han mente alvor med pendelmetaforen, så forutsatte han i praksis en historiografisk kunnskap som det var et stivt stykke å kreve, selv da verket ble utgitt. Lest i ettertid blir problemet enda større.

I andre sammenhenger kunne Keilhau selv finne på å søke tilflukt i sjangerforventninger: Det var jo snakk om «et verk beregnet på en tallrik lesekrete med ulikeartede forutsetninger».⁶⁹ Derfor mente Keilhau at Gunnar Jahn hadde vært urettferdig på deres felles hjemmebane *Statsøkonomisk tidsskrift*. Jahn hadde ikke *meldt* bind VIII. Derimot hadde statistikeren over 17 sider nedsablet Keilhaus seks sider med lettbeinte statistiske kommentarer med feste i folketellingen fra 1801.⁷⁰ Dette måtte fremstå som å skyte spurv med kanoner. Det var jo ikke noe statistisk spesialarbeid skrevet utelukkende for statistikere, som Keilhau bemerket.⁷¹ Og enda verre: Jahn hadde gjengitt Keilhau urimelig og ufullstendig «for å få anledning til å kritisere». Keilhau fremstod som forurettet og overlot «til leserne å avgjøre om slike fremgangsmåter har sin plass i en saklig drøftelse av vitenskapelige spørsmål.»⁷² Keilhau mente dermed ved denne anledningen at *DNFLH* også skulle være vitenskap, om enn tilpasset den tallrike leserkretsen. Jahn svarte med patos. I hans øyne var Keilhaus beregninger «den reneste ukyndighet og diletantisme». Så kunne man spørre: Hvorfor dette engasjementet i noe som mange ville oppfatte som detaljer? Jo: «Det er ikke detaljer å lancere nye opdagelser på noget felt, og jeg følte det som en plikt overfor mitt fag å si fra.»⁷³ Ved sitt sterke engasjement bidro Jahn til å styrke en oppfatning om at det var verd å ta Keilhaus arbeid i *DNFLH* på alvor – som vitenskap.

Det norske folks liv og historie og vitenskapelig kompetanse

Alle bindene i *DNFLH* hadde den argumentative rasjonalitet som kjennetegner forskningsarbeider, og bygde på empiriske undersøkelser. Et oversiktsverk måtte selvsagt i mangt bygge på andres arbeid, som Keilhau kommenterte.⁷⁴ Forskningsinnsatsen handlet imidlertid også om det vi i dag ville kalt egne undersøkelser av primærkilder. Det var viktig for Keilhau å få anerkjennelse for slikt, enten folk leste ham eller ikke. Mens han satt med arkivarbeid i Stockholm, beklaget han seg over at det ikke ble plass til mange detaljer, for boka «skal helst vise at jeg ikke bare har lyttet til magistrenes ord, men selv vært dypt i grubene!»⁷⁵ I universitetets årsberetninger fremhevet han at han hadde fått særlig tillatelse fra kong Gustaf til å

68. Universitetsbiblioteket i Trondheim. Arne Bergsgård. A-338, boks 7, mappe 2, brev fra W.Keilhau til A.Bergsgård 28.5.1935.

69. Keilhau 1930: 33.

70. Jahn 1929.

71. Keilhau 1930: 34.

72. Keilhau 1930: 45.

73. Jahn 1930: 125.

74. Keilhau 1930: 33 f.

75. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42, Dab 147, brev W. Keilhau til G. Møller, 6.6.1926 [sic].

gjennomgå dokumenter fra det Bernadotteske familiearkivet, og adgang til Oscar Is privatarkiv, som ingen utlendig før hadde fått se.⁷⁶

Å ha sett på kilder er imidlertid ett, å bruke dem er noe annet. Edv. Bull kommenterte overfor forlaget at han så «annerledes på materialet med hårdere kritikk» enn Keilhau. Men dette bør sees i sammenheng med Bulls mer generelle kommentar, her konfidensielt uttrykt i forbindelse med bind IX: «[P]reget av hele Keilhaus form og tanke, nærmere ved journalistikk enn ved videnskap. Det er meget morsomt ligner på forrige bind; vi får samme sort av tilslutning og motbør som ved det.»⁷⁷ Med uttrykket «journalistisk» hadde Bull i 1917 ment at Keilhau satte ting unødvendig på spissen, og det kunne treffe like godt 14 år senere. Bull sammenlignet sine to forfattere, og fant Steens arbeider bedre: «mere historisk», som han omtalte det. Så kan vi legge til: Steens tekster var selvsagt preget av *hans* form og tanke, men han insisterte ikke som Keilhau på å være *synlig* med sterke personlige meninger.⁷⁸ Hvorvidt Bull mente Keilhaus arbeider var vitenskapelig meritterende, vet vi ikke. Det var kanskje heller ikke noe Keilhau var veldig opptatt av. Vi har ingen klare indikasjoner på at han hadde professoraspirasjoner innenfor historiefaget, i motsetning til på økonomifeltet. Våren 1930 hadde han permisjon fra stillingen i Oslo, for å holde to økonomiske forelesningsserier for statsvitenskapsstudentene ved universitetet i København.⁷⁹ Det synes også som han var på tale til et professorat der, men at professor Bertil Ohlin hadde vendt tommelen ned.⁸⁰ Keilhau kan neppe ha trodd at *DNFLH* ville bli oppfattet som et vitenskapelig bidrag innen statistikk eller økonomi, om enn arbeidet var både akseptert og hjulpet frem av universitetet. Som bidrag til historie kunne saken stille seg annerledes.

For Sverre Steen ble brått den vitenskapelige statusen til *DNFLH* svært viktig. Professor Bull ble nemlig syk, og døde i august 1932. Dermed ble det en ledig historikerposisjon, men Steen fikk en nedslående beskjed fra dekan Didrik Arup Seip. Steen hadde i Seips øyne kastet bort sine stipendiatår; han burde ha skrevet en avhandling og disputert. Da hadde man kunnet foreslå et professorat, og pekt på at man hadde en fullt kvalifisert mann for stillingen. Nå måtte det i stedet bli et dosentur. Steen kommenterte i dagboka: «Det er altså ikke kvalifiserende å lage en Norgeshist. som en får penger for.»⁸¹ Så ble han i 1933 dosent i historie, på to bind betalt norgeshistorie. Nølende tok han også på seg å skrive bind IV, som Bull skulle ha skrevet, mens Sigvald Hasund noe raskere tok på seg bind III.⁸²

Samme år ble det ledig et professorat i statsøkonomi og statistikk, og Keilhau prøvde for tredje gang. De sakkyndige skrev eksplisitt at Keilhaus to tidlige, store økonomiske arbeider «stort sett er svake».⁸³ Når det gjaldt pengelære og valutapolitikk, var det også dårlige greier hva «angår den konstruktive og teoretiske del». Vi får tro dette omfattet slikt som kunne gjøre krav på allmenn gyldighet, og tilhøre det Agnar Sandmo kalte samfunnsøkonomiens kjerne. Noe særlig til *økonom* var altså ikke Keilhau, i de sakkyndige økonomenes øyne. Derimot var «den beskrivende del» av Keilhaus penge- og valutaarbeider gode, «kjennetegnet av klarhet og en sterk sans for å ta hensyn til og bedømme de mange konkrete økonomiske og politiske momenter som her spiller inn». Disse gode egenskapene kom enda bedre til sin

76. Det kongelige Frederiks universitet 1928–29: 28; Det kongelige Frederiks universitet (1930–31): 41.

77. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42, Dab 162, brev E. Bull til G. Møller 27.9.1931.

78. En analyse av Steens bind i *DNFLH* finnes i Kobberrød 2004: 218–238, 261–268.

79. Det kongelige Frederiks universitet 1929–30: 30.

80. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42, Dab 156, brev W. Keilhau til G. Møller, 7.6.1930.

81. RA. Sverre Steen. PA 423, Fj 44, 1, Dagbok 8.10.1932.

82. RA. H. Aschehoug & CO. DA 42, Dab 147, brev W. Keilhau til G. Møller, 10.10 og 20.10.1932.

83. Den sakkyndige komiteens omtale av Keilhau finnes i Det kongelige Frederiks universitet 1933–34: 15 f. Samtlige sitater i dette avsnittet er hentet herfra.

rett i Keilhaus til da to fullførte bind i *DNFLH*, som hadde et tungt innslag av økonomisk og sosial historie: «Dr. Keilhau besidder i det hele tatt fremstående evner som forsker og forfatter på det spesialområde som utgjøres av økonomisk historie. Han må ansees for en verdifull kraft for det vitenskapelige arbeide på dette felt.» Derfor kunne han bli professor, hvis man presiserte at det handlet om økonomisk historie – ellers ikke. Så ble Keilhau professor, på sine to bind bredt anlagt betalt norgeshistorie.

Var det da slik at økonomene hadde dårlig historisk skjønn som ga Keilhau et professorat som ble nektet Sverre Steen? Var virkelig ikke *DNFLH* vitenskapelig meritterende i historie? Joda! I 1937 ble Kohts gamle professorat lyst ledig. Steen søkte, og konkurrerte med Arne Ording og Johan Schreiner, som i motsetning til Steen begge hadde sine doktorgrader i orden. Alle ble kjent kompetente, men de to doktorene var ikke i nærheten av Steen. Den sakkyndige komiteen lot en skur av hyllest omfatte Steens fire bind i *DNFLH*. Det var ikke bare vitenskap; det var svært god vitenskap.⁸⁴ Fra 1938 var Sverre Steen professor i historie. For vurderingen av Wilhelm Keilhau som historiker er dette interessant.

Når mange ikke har tatt Keilhau helt på alvor som historiker, så skyldes vel det ikke minst at han ikke var professor i historie. Men kunne han blitt det? Keilhau ble aldri vurdert av noen sakkyndig historikerkomite, siden han aldri søkte en historikerstilling. Vi kan ikke vite hvordan det ville falt ut, men la oss kontrafaktisk tenke oss at den samme sakkyndige komiteen skulle ha vurdert Keilhau i 1938. Da hadde også Keilhau, i tillegg til en del annet, i praksis skrevet fire bind i norgeshistorieverket, siden han fikk lov til å fullføre med et tilleggsbind i forlengelse av den opprinnelige planen. Sjangeren var altså ikke et uoverstigelig problem, men det var forskjell på hvordan Steen og Keilhau hadde løst oppgaven. Flere av komitémedlemmene var innom spørsmål knyttet til «objektivitet», som var en ønsket kvalitet i historiefaglige arbeider også i mellomkrigstiden. I den sammenheng ville Keilhau pådratt seg mye kritikk, det er åpenbart. Og kanskje ville det sendt ham nedover rangeringsrekkefølgen i en konkurransesituasjon. Men ville det vært nok til at hans samlede produksjon *ikke* skulle holde til en erklæring om *professorkompetanse* i historie? Kanskje var det ikke så dårlig likevel, det historiske skjønnet til økonomene i 1933.

Konklusjon

Formelt sett, gjennom grad og embete, var Keilhau økonom. Kanskje var det også hovedgrunnen til at han selv helst identifiserte seg som økonom, selv om han var blitt kjent professorsorkompetent som økonomisk *historiker*. Ingen synes å ha vært i tvil om Keilhaus talent som historiker. Han leverte svært interessante synspunkter på fortidig virkelighet, med fornuftig feste i kilder og litteratur for de fortidige saksforhold han valgte å skrive om. Men i utvalg og sammenkjeding fikk han høyst rimelig kritikk for skjevhet. Man trenger ikke å grave dypt for å finne tendens hos Keilhau.

Keilhau tok seg bryet med å argumentere for sin «tendensbestemte innstilling» i sine *økonomiske* arbeider. Fordi han ikke oppfattet seg primært som historiker, hadde han sannsynligvis et enda mer liberalt forhold til forventningene som rammet inn historikerrollen. Det er fristende å si at han her ofte gikk inn i en rolle som meningssterk politisk kommentarjournalist – mens han også ga uttrykk for et ønske om å bli oppfattet som vitenskapelig historiker. Det er i praksis umulig å skille klart mellom to forfatterposisjoner i Keilhaus historietekster: én som er genuint sannhetssøkende, og én som er bevisst provokatorisk

84. Det kongelig Frederiks universitet 1937–38: 286–300.

overdreven og ensidig. Denne heller uklare posisjoneringen er det som gjør det mest problematisk å forholde seg til Keilhaus historiske forfatterskap i ettertid. Man blir ofte sittende og lure: Mener han virkelig dette helt alvorlig?

Som økonom har Keilhau strengt tatt nokså liten interesse i ettertid. Han leverte viktigere, og mer varige, bidrag som historiker. I den forstand kan historikeren Keilhau fortjene større historiografisk oppmerksomhet enn han har fått. Men da kan ikke interessen egentlig forsvares ut fra varige resultater han kom med som historisk detaljforsker. På 1930-tallet representerte Keilhaus bind i *DNFLH* ny empirisk kunnskap, etter den samtidige resepsjonen å dømme. Han var da med og utvide emnekretsen i den historiske litteraturen. I dag er de emnene grundigere utforsket enn hva Keilhau kunne gjøre i et oversiktsverk.

For oss i dag er det samtidsbundne ved Keilhau det tidsoverskridende. Ottar Dahls observasjon fra 1959 om at Keilhau tok markerte standpunkter til begivenheter og aktører, er åpenbart riktig. Men det som gjorde at Keilhau stakk seg så klart ut i Dahls samtid, og kanskje gjorde ham mindre relevant der og da, gjør ham ikke mindre interessant som historiker. Keilhaus hang til å «felle dommer» kunne henge sammen med mer eller mindre tilfeldig sympati med eller antipati for enkeltaktører. Mer interessant, og mindre påaktet i ettertid, er den grunnleggende historiekonsepsjonen som lå under Keilhaus fremstillinger. Dette var knyttet til Venstre-tradisjonens arveoppgjør, og ble knapt tatt opp igjen etter 1945. Lest i vår tid fremstår Keilhau som et tidsvitne fra mellomkrigstidens politiske kultur og historie, og representerer posisjoner som til en viss grad er blitt oversett i den historiografiske litteraturen.

Referanser

- Bergh, T., & Hanisch, T.J. (1984). *Vitenskap og politikk. Linjer i norsk sosialøkonomi gjennom 150 år*. Aschehoug.
- Bergsgaard, A. (1929, 2. oktober). «Det norske folks liv og historie gjennom tidene». *Den 17de Mai*, s. 1 f., 4.
- Bergsgaard, A. (1932, 6. januar). «Det norske folks liv og historie». *Den 17de Mai*, s. 1 f.
- Bergsgård, A. (1935). Det norske folks liv og historie. *Under Dusken 21, 41. semester*, (10), 145–148.
- Bull, E. (1917). Norges nedgang i middelalderen. *Statsøkonomisk tidsskrift* 33, 140–144.
- Bull, E. (1920). Norsk historisk forskning 1869–1919. I *Norsk historisk videnskap i femti år. 1869–1919* (s. 52–129). Den norske historiske forening.
- Dahl, O. (1959). *Norsk historieforskning i 19. og 20. århundre*. Universitetsforlaget.
- Dahl, O. (1990). *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Den 17de Mai*. (1929, 20. august). Noregs-sogor. [Signert S.M.H.]
- Det kongelige Frederiks universitet. (1917–18). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1918–19). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1926–27). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1928–29). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1929–30). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1930–31). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1933–34). *Årsberetning*.
- Det kongelige Frederiks universitet. (1937–38). *Årsberetning*.

- Doktordisputas i anledning av den av cand. jur & oecon. Wilhelm Keilhau for doktorgraden indleverte avhandling *Grundrentelæren*, avholdt ved Universitetet den 29de mars 1917. *Statsøkonomisk tidsskrift* 33, 195–248.
- Fuglum, P. (1968). 1884 i lys av nyere historieforskning. I D. Mannsåker & P. Fuglum (red.), *1814 og 1884* (s. 41–82). Cappelen.
- Hermundstad, K. (1932, 26. januar). Bøker og menneskeverd. *Valdres*, [s. 4].
- Hyvik, J.J. (2016). *Tokulturlæra i norsk historie*. Det norske samlaget.
- Jahn, G. (1929). Folketellingene 1801 og 1815 og befolkningsforholdene dengang. *Statsøkonomisk tidsskrift* 43, 201–218.
- Jahn, G. (1930). Ennu engang folketellingen av 1801. Tilsvar til dr. Keilhau. *Statsøkonomisk tidsskrift* 44, 121–125.
- Keilhau, W. (1916). *Grundrentelæren*. Aschehoug.
- Keilhau, W. (1923). *Die Wertungslehre. Versuch einer exakten Beschreibung der ökonomischen Grundbeziehungen*. Verlag von Gustav Fischer.
- Keilhau, W. (1925). Sølvdaleren og guldkronen. *Samtiden* 36, 434–456.
- Keilhau, W. (1927). *Norge og verdenskrigen*. Aschehoug.
- Keilhau, W. (1929). *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*, bd. 8, *Tidsrummet 1814 til omkring 1840*. Aschehoug.
- Keilhau, W. (1930). Folketellinger, Norgeshistorie og logikk. Svar til Gunnar Jahn. *Statsøkonomisk tidsskrift* 44, 33–45.
- Keilhau, W. (1935). Grunnsetningene for historisk forskning. *Scandia*, 8(1), 1–13.
- Keilhau, W. (1944). *Norway in World History*. MacDonald & Co.
- Keilhau, W. (1953). *Riktig og gal planøkonomi. Innlegg i den sosialøkonomiske idédebatt*, Aschehoug.
- Kobberrød, J.T., (2004). *Sverre Steen – sosialdemokratiets historieforteller*. Nr. 47 i Skriftserie for Institutt for historie og klassiske fag, NTNU.
- Kobberrød, J.T. (2017). Arne Bergsgård i norsk historisk vitenskap. *Historisk tidsskrift*, 96(2), 176–203. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2017-01-05>
- Kobberrød, J.T. (2021). Et historiografisk essay om paripolitikken. *Historisk tidsskrift*, 100(1), 36–50. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2021-01-04>
- Koht, H. (1929, 15. oktober). Norsk historie 1814–1840. *Arbeiderbladet*, s. 8 f.
- Lange, E., & Nordvik, H.W. (1995). Economic History. I W.H. Hubbard mfl. (red.), *Making a Historical Culture. Historiography in Norway* (s. 261–288). Scandinavian University Press.
- Munthe, P. (1992). *Norske økonomer. Sveip og portretter*. Universitetsforlaget.
- Nerdrum, J. (1986). *Fugl Fønix. En beretning om Det norske luftfartsselskap*. Gyldendal.
- Nordahl, K. (1991). *Dagbøker*, bd. 1, 1950–1955. Tiden.
- Sandmo, A. (2006). *Samfunnsøkonomi – en idéhistorie*. Universitetsforlaget.
- Schreiner, J. (1952–53). [Anmeldelse av Norges eldste linjerederi. Jubileumsskrift til Det Bergenske Dampskibsselskabs 100-årsdag 12te desember 1951, av W. Keilhau]. *Historisk tidsskrift* 36, 296–300.
- Steen, S. (1929). Die norwegische sozial- und wirtschaftsgeschichtliche Literatur von 1914 bis 1928. *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 1929, 388–418.
- Smith, L.F. (1962). *Modern Norwegian Historiography*. Norwegian Universities Press. *Stortingsforhandlinger*.
- Wicksell, K. (1917). [Anmeldelse av *Grundrentelæren*, av W. Keilhau]. *Økonomisk Tidsskrift*, 19(11), 393–397.
- Worm-Müller, J.S. (1920). Synet paa Norges historie, I *Norsk historisk videnskap i femti år. 1869–1919* (s. 19–51). Den norske historiske forening.